

УДК 930.2(044.2)“194”

о. Мицик Ю. А.

ДВА НЕЗНАНИХ ЛИСТИ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО

У публікації представлено фрагмент листування видатного українського дипломата Івана Боберського з пастором Об'єднаної Церкви Канади Іваном Робертом Ковалевичем.

Ключові слова: Іван Боберський, українці в Канаді.

Ім'я видатного українського державного і громадсько-політичного діяча України ХХ ст. Івана Боберського (1873–1947) впевнено повертається до наукового обігу після тривалих заборон завдяки зусиллям Оксани Вацеби, Валерія Старкова та ін. 2013 рік, коли виповнилося 140 років від дня народження Івана Боберського, було оголошено у Львові його роком. Він увійшов до історії насамперед як міністр пропаганди ЗУНР, український дипломат (представник ЗУНР у США і Канаді), організатор Українських Січових Стрільців, активний діяч січового руху, батько українського спорту. Зокрема, нами був виданий його щоденник 1918–1919 рр., знайдений у зібранні Українського осередку у Вінніпезі (Канада) [1]. Там само перебувають численні фотографії, зроблені Боберським, і ми планували ґрунтовно дослідити це цінне джерело, але раптова хвороба (інсульт) зірвала наше чергове наукове стажування в Канаді.

Однак дещо лишилося невиданим з попередніх архівних кверенд. Ще у 2004 р. пошуки україніки в Національному архіві Канади (Оттава) привели нас, зокрема, до фонду «Колекція І. Ковалевича», де були знайдені три листи Боберського [2].

Іван Роберт Ковалевич (1896–1978) – один з визначних діячів української громади в Канаді, протестантський пастор. Народжений у Галичині, він емігрував спочатку до Латинської Америки (Уругвай, Аргентина), потім повернувся до Європи, але з вибухом Першої світової війни назавжди

виїхав до Канади, де зблизився з Євангельським протестантським рухом і у 1929 р. став пастором Злученої церкви Канади, працював як пастор у провінціях Саскачеван, Манітоба, Квебек, видавав часопис «Канадійський ранок», був меценатом публікацій з історії українців Канади. Похований у Вінніпезі (детальніше про життєвий шлях І. Ковалевича див. [3, с. 307–308]).

Обох діячів об'єднувало спільне походження з Галичини (Боберський народився в Доброгостові, Ковалевич – у м. Долина), довгий час проживання в Канаді (Боберський – у 1919–1932 рр., Ковалевич – з 1914 р.), де вони й познайомилися, а головне – палкий український патріотизм.

На жаль, не всі листи Боберського до Ковалевича збереглися, що видно навіть з деяких висловлювань Боберського у збережених листах. Однак три збережених листи являють собою велику джерельну цінність. Перший з них, великий за обсягом (від 25.09.1923), адресований учасникам II Конгресу українських організацій, був надрукований нами в 3-му томі серії «Український голокост 1932–1933 рр.» [4, с. 207–209]. У зібранні Ковалевича він зберігся, очевидно, тому, що той був одним з ініціаторів скликання цього конгресу. Боберський щиро вболівав за долю українців, які опинилися в трагічній ситуації голоду 1921–1922 рр., і закликав робити все можливе, щоб голодуючим українцям не тільки була надана необхідна допомога, але й щоб вона доходила за призначенням.

Другий лист, який наводиться нижче, стосувався допомоги в уточненні нарисів про українців Канади, який Боберський підготував для українських часописів у Канаді. У третьому, теж великому за обсягом, як і перший лист, мова йшла про нарис Боберського «Українці в Канаді», підготовлений для «Української Енциклопедії». Тут Боберський просив уточнити дані про українські протестантські громади, і краще, ніж пастор Ковалевич, навряд чи хто міг дати йому вичерпну інформацію з цього питання. Попутно Боберський аналізував політичні орієнтації української еміграції, вказав на необхідність мати представницький орган (конгрес), який би об'єднував усіх українців і став би прообразом майбутнього уряду незалежної України. Тут лист, по суті, перетворюється на меморандум, який визначав деякі важливі питання українського політичного життя. Аналіз політики та українського питання Боберським і нині вражає своєю логікою і точністю. Не переказуючи зміст згаданих листів, наводимо їх повністю зі збереженням майже всіх особливостей авторського правопису.

Лист № 1¹

1935, вересня 1. – Тржич.

Всечесний отче.

Привіт з Югославії, з-під озера Блед, до Канади, над озеро Онтарійське.

Ми мали нагоду пізнатися на одному із учительських з'їздів. Для того позволяю собі писати до Вас і турботити Вас.

Залучаю короткий опис Канади, який піjde до друку в одному з канадійських часописів, або календарів. Не хочу, щоби там були завеликі помилки. Для того прошу Вас прочитати ласкаво текст і перевірити, чи нема в нім завеликих промахів. Ходить мені особливо о ці місця, які відносяться до статистики англійських церков, що працюють поміж українцями.

Як один із духовних можете мати перегляд на дійсний стан річей і досягнете легко, де замітна помилка. Прошу в пересланім до Вас тексті зазначити по другій, незаписаній стороні, яка поправка потрібна. Поправлений текст прошу вислати як Printed Matter на адресу: Mr. D. M. Elcheshen, Box 1616, Winnipeg Man., Canada. Пан Д. М. Ільчишин² чекає на текст з поправками і знає сам, що може з ним зробити.

¹ Відправник: Tržić, Jugoslavia, Boberskyj Iwan, prof., 1.IX.1935. Отримувач: Toronto, Ont., Canada, rev. Roberts-Kovalewich.

² Дмитро Ільчишин (1902–1983) – агроном, політичний і громадський діяч, видав 7 календарів-альманахів, був співредактором «Канадійського Українця».

Залучаю марку за 5 центів на відповідь до мене, залучаю марки на пересилання тексту як Printed Matter і на лист до п. Ільчишина, від Вас.

Простіть, що Вас турбую, однак знаю, що оціните належно причину, для чого прошу о Вашу коректу тих частей тексту, які відносяться до справ, на яких розумієтеся.

З повним поважанням.

Професор Іван Боберський.

Тржич, Югославія 1.XII.1935, неділя.

Боберський.

Лист № 2³

1936, грудня 21. – Тржич.

Всечесніший отче.

Мій опис «Українці в Канаді» виготовлював я до Української Енциклопедії від 1932 р. Редакція мусіла опис скоротити, щоб щадити папір і друк. Бажав, щоб повний опис помістило «Товариство опіки» в «Провіднику» на 1936 р. і це удалося виконати. Просив я Вас листом з дня 1.IX.1936 о поправки тексту. Однак не удалося їх вставити, бо Ви їх вправді написали зараз, але спішилися на залізницю і забули надати. Ви написали відповідь 15.IX.1935, надали однак в маю 1936, так що я одержав лист дня 3.VI.1936, коли «Провідник Товариства опіки» вже вийшов, хоча також спізнився. Ваші доповнення вихіснули при найближчій нагоді. Дякую щиро за труд.

В своїм листі з дня 18.V.1936, коли Ви прислали свої поправки, висказали Ви своє здивування, що я терпеливо чекав на Вашу відповідь і не відзивався. Ця терпеливість це вислід мого досвіду з переписки з канадійськими українцями. Коли слати пригадки, тратиться лише час і гроші на порто, а канадійські українці – до котрих і належу і для того так сміло висказую свій досвід – мовчать. Задержують спокійно вислану їм до поправлення рукопись, а також марки на відповідь. Панове Польовий, Гігейчук⁴, Баглай одержали від мене рукописі на машині, щоб поправили і додали із свого досвіду і донині не звернули рукописів і не відповіли. Пан Польовий про Манітобу, пан Гігейчук Павло про Онтарію, пан Баглай про Івана Пилюкова в Старі. Коли відповідь від Вас не приходила, так зачислив я Вас до тих

³ Адреса відправника на конверті: Tržić, Vila ob bregu, Jugoslavia, Boberskyj. 21.XII.1936. Адреса отримувача: Rev. Iwan Roberts Kovalewych, 423 Queen Street W., Toronto, Ont[ario], Canada.

⁴ Павло Гігейчук (роки народження і смерті невідомі) – вчитель, організатор шкільництва, агроном, співзасновник Руської Видавничої Спілки, громадський діяч.

канадійців, що не хотять допомогти своїм дослідом другим, бо не видять в цім ніякого бізнесу. Коли я одного разу зробив виїмку із складу дерева одного українця, а також знимку з нього, він був невдоволений і запитавсь мене: «Що я буду з того мати?». Я робив знимку, бо подобався мені його Wood Yard своїм виглядом. А він шукав в моїм поведенню бізнес для себе. Я відповів, незвично зчудований тим запитом: «Маєте склад дерева з правдивими дошками, а від мене дістанете дошки намальовані». Це його дещо успокоїло. Але його поведення лишилося в моїй пам'яті і зробило мене в багатьох темних питаннях терпеливим.

У Вашій доповіді поправили Ви мій текст в цей спосіб: «Вам є відомо, що англійська церков, а це пресвітеріанська, методистська і конгрегаціональна, які вели місійну роботу (перші дві) серед українців в 1925 р. злучились і створили Злучену Церков Канади. Таким чином нині в Злученій Церкві є 12 пасторів, які обслуговують 42 українських громад. Мала частка англійських пресвітеріан, які не пристали до Злученої Церкви, майже ніякої роботи місійної серед українців не роблять, мають тільки двох українських пасторів в Онтаріо. Що ж до баптистів, скільки в них пасторів і громад, я тепер не можу нічого точного сказати.

У справі баптистських церков написав я до духовного М. Н. Кривецького, 727 Flora ave., Winnipeg, Man[itoba] і одержав відповідь, яку дав в тексті про «Українців в Канаді» в цей спосіб «Місія Українська Єв[ангельських] Християн баптистів розпочалася 1900 р. в Оверстоні, Ман[itoba]. Проповідував в українській мові і німець Григорій Бургдорф з рамени англійських баптистів. Від 1904 р. учив засад цієї віри М. Н. Кривецький. Число "Проповідних станиць" виносить 28, церковних будинків 21».

Це була справа з числом до Енциклопедії. У Вашім листі з дня 18.IV.1936, присилаючи мені Ваші поправки, порушили Ви, всечестніший отче, справу Всеукраїнського Конгресу і зазначили, що двох поважних від українців з Європи висказали протилежні погляди про потребу Конгресу. Генерал Микола Капустянський противився Конгресові, професор Ольгерд Іполіт Бочковський «горяче попирає акцію скликання Всеукраїнського Конгресу». Так висказується Ви в своїм листі.

Прошу приглянутись людям, які мали б скликати Конгрес: 1) люди, які творять групу «Української Народної Республіки» – «УНР», живуть то в Парижі, то у Варшаві, видають «Тризуб» і опираються, так само, як свого часу гетьман Виговський на поміч Польщі; 2) люди,

які групуються около бувшого гетьмана Павла Скоропадського. Вони живуть в Берліні, працюють в «Українському Національному інституті» в Берліні, який удержують грошми німці. Ця група числить на поміч Німеччини. 3) люди, які вважають за відповідне, прихилюватись на сторону Московщини, сторонники комунізму і інтернаціоналізму. Вони розсіяні усюди. Не творять групи, що працює в ясний день, але увиваються потемки між громадянством, виступають переодягнені, щоб не впадали в око. 4) Люди, які згуртувались довкола полк[овника] Романа Сушка, полк[овника] Вол[одимира] Коновальця, молоде воєнне покоління, яке не бажає переговорювати з наїзниками і не бажає дальше просити о права, які належать українському народові. Але розуміється, що права не дістаються, права беруться. Від 1927 р. зазначили свої погляди в «Розбудові нації», яка вже не виходить, бо Чехословаччина зажадала видавати, а видають в Парижі «Українське слово». Ця «націоналістична група» вступила на шлях беззвзглядної боротьби при допомозі зброї. Наколи Польща і Москва натрапила де на опір, так це був опір цього гурту молоді. Дві держави бояться лише цієї групи, яка приступила до дійсного бою, не жахається гинути на шибениці і в досмертній в'язниці. Без страт неможлива ніяка боротьба, а лише боротьба веде до перемоги. Хотят би страти були дуже великі, перемога оплачується завжди 5) люди, які говорили б в імені Буковини. А розпадаються вони на прихильників Румунії, на прихильників самостійної України і на прихильників московського комунізму 6) люди, які виступали в імені Закарпатської України, а вони діляться на прихильників Мадярщини, Московщини, України і Чехословаччини 7) Люди, що були б представниками заморських осель: Канади, З'єднаних держав, Бразилії й Аргентини, а вони творять гуртки, які розходяться у своїх поглядах на два основні питання: «А. Яка форма правління має бути в будучий Українській Державі Б) Якої тактики придержуватись в боротьбі за здійснення клича: Соборна і Незалежна Українська Держава?».

Тих великих сім груп має взяти участь у «Всеукраїнському Конгресі». Вони мають вибрати відпоручників, зложити гроші на подорож своїх представників. А також свою пайку на покриття коштів Конгресу. Причинитись своїми радами, щоб ухвалити відповідь на власне ті два питання, які Ви в своїм листі піднесли так одиноким потрібні. Цей Конгрес міг би відбутись у Швейцарії, бо ж не може відбуватись в Московщині,

в Польщі, в Румунії, в Чехословаччині, а не може відбутись в державах, які заключили договори з займаннями українських земель. На цей Конгрес мали б мати доступ журналісти і ті мали б мати право про нього писати. Що ухвалено «Соборну Україну», яка відірве позабирані кусні від румунів, чехів, москалів, поляків... А що станеться з відпоручниками, які мали б приїхати з Черновців, Праги, Ужгорода, Львова, Варшави, Києва, Харкова, Одеси??? Форма правління байдуже, тактика байдуже... Але сама засада: «Соборна Україна» чи це не вистарчає, щоб Московщина, Румунія, Польща, Чехія віднесли до учасників конгресу як до ворогів свого існування??

Гляньте в історію, прочитайте уважно, як боролись народи в неволі із своїми гнобителями. А знайдете там відповідь на оба головні питання. Це все пережили другі народи і можемо від них вчитись. А не потребуємо відкривати лос противости, бо він вже відкритий. Відповідь на оба питання найде кожний свідомий українець в історії Британії, Ірландії, Італії, Німеччини, Польщі, Болгарії, Югославії. Так само, як життя кожного чоловіка підлягає певним законам, які є однакові для всіх людей, так само розвій народів поступає після одних і тих самих засад. В одній лондонській накладні вийшли в англійській мові спомини Масарика, а також спомини Бенеша. Заохотіть людей, щоб обі їх прочитали. Бібліотека міста Торонта повинна б ті твори мати. Побачите, що в повстанню держави грає ролю особа, яка займається цією справою і стежить за нею послідовно і невинно. А також грає ролю гріш, який треба видати на початок підприємства. Хтось мусить посвятити себе тій роботі і посвятити гріш на цю ціль. Він має стати осередком думки і притягнути других довкола себе.

Голосний Конгрес, явний для ворогів, це виглядає на дію (?) дуже непрактичну, яка учасникам принесе лише поліційний нагляд і утруднить роботу. Чи генеральний штаб якоїсь армії заповідає ворогові, де буде засідав, про що буде говорив, яку ціль має і кого запрошає на нараду, до котрої задумує допустити навіть ...журналістів... Такі речі робиться довірошно, тайно, без гомону. Обдумується наперед умовино, щоб з них була користь, а не лише крик.

Прошу подумати над Панамериканським з'їздом українців з Канади, Америки, Аргентини, Бразилії. Ті люди можуть розвинути свободу рухів, а навіть думок. Українці в Європі є лише невільниками або бездомними скитальцями – наймитами. Такі люди не мають своєї власної думки. Потрібне є Українське бюро в Канаді, в Америці, Аргентині, Бразилії, яке оплачувало б всі українці, а яке щонайменше інформувало б на оден лише спосіб про українські землі, про дійсний стан неволі, про бажання українців творити одноцільну державу. Це були б американські (...) * поневоленого народу. Така хвиля, як світова війна 1914–1918, прийде і тоді треба ужити своїх вироблених получень, щоб стати независимим. Англія потребує нашої свободи, бо не бажає собі засильної Московщини. Форма держави рішиться аж тоді, коли вона буде мати зруб. Дах на кінці!...

Хто бажає скликати Конгрес, той мусить передше із всіми говорити, припилювати вибір преставників, порозумітись наперед, які будуть реферати, які засадничі думки пійдуть під обрану і ухвалу. Вже перед Конгресом мусіли б учасники згодитись на якісь однодушні погляди. Конгрес не може доводити до сварки. Там на місці з'їзду Конгрес є лише правною формою наперед обговорених і обдуманих основ, які на з'їзді не сміє ніхто оспорювати. Конгрес був би позиточний лише у Ваш (...) * всіх українців, що живуть в державах Північної і Полудневої Америки. Ті держави є поки що в європейських справах безсторонні і для того їх державляни українського походження можуть сміло висказувати свої власні погляди, українці в Європі є в'язнями, а в'язень не сміє посідати свободи думки, з в'язнем нецікаво говорити, його треба виратувати, бо він просить о це.

Сподіваюся, що я відповів на Ваші питання. Деякі важні подробиці не написав я нарошно, не хочу їх написати. Є справи, що які говоряться лише, а не пишеться.

З правдивим поважанням.

Кращого нового року 1937.

Дня 21.XII.1936.

Іван Боберський (підпис)

Tržić, Jugoslavia, Vila ob bregu.

Список літератури та джерел

1. Боберський І. Щоденник 1918–1919 рр. / Іван Боберський ; упоряд. о. Ю. Мищик ; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Національний ун-т «Києво-Могилянська академія», Канадський ін-т українських студій Альбертського ун-ту (Едмонтон). – К. : ВД «КМ академія», 2003. – 259 с.
2. Державний архів Канади (Оттава). – MG 30. – D 218. – Vol. 1, № 20.

3. Марунчак М. Біографічний довідник до історії українців Канади / Михайло Марунчак. – Вінніпег : Українська Вільна Академія Наук, 1986. – 735 с.
4. Український голокост 1932–1933. Свідчення тих, хто вижив / [ред., упоряд. о. Ю. Мицик]. – К. : ВД «КМ академія», 2006. – Т. 3. – 432 с.

f. Yu. Mytsyk

TWO UNKNOWN LETTERS OF IVAN BOBERSKY

The publication presents fragment of correspondence of the renowned Ukrainian diplomat Ivan Bobersky with the pastor of the United Church of Canada Ivan Robert-Kovalevych.

Keywords: Ivan Bobersky, Ukrainians of Canada.

Матеріал надійшов 07.10.2014